

Pigem moraal kui eetika

Valdar Parve – Jõgeva haigla

11. oktoobril 2019 toimus Eesti psühhiaatrite seltsi 30. sünnipäeva konverents „Eetikast läbi psühhiaatria prisma“.

Eetikast rääkimine teravdab õigusmeelt. Eetika laiendab käitumisviiside repertuaari. Ta ka juhatab juurdlema, mida ja kuidas ei ole õige teha. Eetika ta ajaloolises mõistes on õige käitumise õpetus. Ent õige käitumise valiku probleemid lahendatakse väljaspool õpetust. Nad lahendatakse käitumisaktides.

Eestis käsitatakse professionide eetikaid juriidika alamliigina. Õige käitumise viisid on eeskirjadena (normatiividena) ette antud. Eetika, nagu see on praegu Eestis käibel, on sihitletud vabastama agendi ehk toimijat nii käitumist suunavate kui

ka pärssivate otsuste moraalsest valimisest. See, mida Eesti avalikkuses eetika all mõistetakse, mitte ei tõsta, vaid pigem surub alla kõlbeli ehk moraalseid valikuid. Avalik eetika püüab standardiseerida individuaalsed otsused. Kohustab moraalse kaalutlemise ja analüüsi asemel sõnastama individuaalset probleemi juriidiliselt üldistavate lausete ja kompleksmõistete kujul. See ei tarvitse tähendada eetika allakäiku, vaid seda, et eetika mõiste on läbimas mõistetriivi ja teda mõistetakse teisiti kui Hippokratese ja Aristotelese ajal või ka Schweitseri ja Bollnowi ajal. Hippokratese arstieetikavandest on saanud avalikkuse sõjanui,

kui näib, et arst on midagi valesti teinud. Seejuures ei märgata, et Hippokratese eetika väärtus on ajalooline, kantud kohuse-eetikast.

Võtan lause Hippokratese vande moderniseeritud sõnastusest: „... kasutan vaid selliseid raviviise, mille tulemuslikkus on teaduslikult ja eduka praktika kaudu tõendatud“ (1). Sellega on ära muudetud vande algupärane mõte, et arstiõpilane õpib Hippokrateselt ära kohustuslike heade tegude loendi ja keelatud

Tegemist on 3. juhtumis kirjeldatud patsiendi pliiatsijoonistustega. Avaldatud autori nõusolekul.

(kurjade) tegude loendi. Kui ta esimesed tegemata jätab ja teisi teeb, siis tabavad teda sanktsioonid. Ent sedaviisi meditsiin ju ei edene. Meditsiin on ajast aega edenenu selle läbi, et arstid on õppinud tegema ka varem lubamatute klassi kuulunud tegusid. Samas on iga arstide põlvkond praakinud välja mõned oma õpetajate põlvkonna mõistes kohustuslikud head teod kui kõlbmatud. Mis on sel juhul arsti kõlbeline kohus, kui Hippokratase eetika on kohuse eetika ja kohus on vanem kui meie?

„Mis ma aga ravi ajal näen või kuulen või ka väljaspool ravi läbikäimises inimesiga, mis ei tohi levida, sellest tahan vaikida ja kõiki neid asju käsitleda kui saladusi“ (2). Ka see on õige käitumise kohustuslik juhtnõu, mida erandita järgides teeme hulga asju hulga halvemaks, kui need võiksid olla. Ent kui me seda juhtnööri ei järgi, saame karistada mitte ainult moraali skaalal, vaid ka seaduse jõuga.

Sel pinnal tekib moraaliprobleem. Selle tunne ära nii, et inimene hakkab end hingesisesi ise karistama. Ta kaotab une, kaotab isu, minetab tähelepanu varem tähtsa vastu. See näitab, et ta aju on vaevas tema mõistes väärolukorra ja selle lahendamist suunava eetika-eeskirja (sisuliselt õigusnormi) vastuolu lahendamisega. Vahel on lahenduseks seaduserikkumine. Vahel on selleks kollegiaalse suhte kahjustamine. Vahel põgenemine olukorrast. Vahel pagemine erialalt. Mõni pageb ka teispoosusse.

Kirjeldan mõningaid pikalt või üleüldiselt lahendamist vajavaid konfliktiolukordi. Minu jaoks sisaldavad need lahendamatu moraaliprobleemi. Igas neist on mulle tuttav referent.

1. Bipolaarselt depressiivse ema bipolaarselt särav tütar müüb munarakudoonorina laste-

tuile õnne. Selged kolm asja: 1) arstliku saladuse hoidmise kohustus psühhiaatrile kehtib; 2) viljastamisteenust pakkuv arst toimib minu mõistes vääralt, kuid seejuures ei ole teada, kas tal oli küllalt teavet, et doonor põhjendatult tagasi lükata; 3) ilma arstliku saladuse loori kergitamata ei ole võimalik algatada uurimuslikku analüüsi, mis lõpuks viib sääraste eksimuste tõkestamiseni. Millel peab olema doonori raviarsti tulipunkt?

2. Arsti ees astub vestlustoast välja meeskinnipeetav. Valvuri ees astub koridoris naiskinnipeetav. Nad liibuvad hetkega tugevasti avasui pikka märga suudlusse. Jätan ütlemata, kumb neist HIV-positiivseks ei hooli ravist ja kumb on mõnel määral meediategelane. On karta, et HIV-positiivne ei kõhkle arsti hagemast, kui tema seisukord kõrvalisele isikule, suudeldavale, avaldatakse. Sest juristi silmis ei ole arsti otsusel pärast sündmuse toimumist enam preventiivset iseloomu.

3. Skisofreeniapatsient on veetnud kümme aastat sundravigil. Püsiv ravi on talle vaja. Samuti *ad hoc* ravimuudatusi, mis sõltuvad ta vahelduvast seisundist. Tema hingehaigus, lühikeste laine-tustega, on olnud kogu aeg üks ja sama. Sel patsiendil on alles huvi maailma, õppimise, armastuse, maalimise, joonistamise ja luule vastu ning ta tegutsemisaktiivsus ja töötahe on kõrged. Parim, mida tema kasuks teha saab, aga ei tehta, on ta samm-sammult taasühikonnastada. Et meditsiiniekspertid ei suuda kohtule näidata elukohta, kus patsient vaba inimesena väljaspool haiglat eksisteerida suudab (kus ta ühtlasi raviliselt meedikute igapäevases vaateulatuses

elab), ei esitata kohtule tema haiglast väljakirjutamise taotlust. Haiglas on ta aga allutatud tapjate ja vägistajate käsitlemiseks koostatud režiimile (eetilisele käitumisjuhendile!). Meie riik ei suuda pakkuda haigele talle sobiva (ja väärika) režiimiga elamiskohta ning seaduse jõul surutakse teda aastast aastasse Prokrustese süngi, kuhu ta piina tundmata ja kahju kannatamata ära ei mahu.

4. Skisofreeniapatsient on mõistetud vangi. Vanglas töötavate psühhiaatrite (tsiviilis nimetataks neid raviarstideks) ja kohtuekspertide arvamused lahknevad. Haiget ei ole võimalik ravida, kui ta selleks ise soovi ei avalda. Haigel pole otsustusvõimet soovida, et teda ravitaks. Kohtueksperti aramus, et haige simuleerib, on ülimumlik nii kaua, kuni kurjategijakandidaat on uurimisalusena prokuröri võimkonnas. Pärast kohut on kohtuotsus vanglavõimude silmis raviarsti arvamuse suhtes ülimumlik. Suure ühiskondliku kasu seisukohast ei ole halb, kui mõrtsukas on pikka aega trellide taga. Arsti aga ei jäta maha moraaliprobleem: ta on silmitsi ravimata haigega, kelle ravimine on vajalik ja on tehniliselt võimalik, aga õiguslikult võimatu.

Esitatud probleeme, mis sisaldavad moraaliprobleeme, ei ole võimalik lahendada kollegiaalseid suhteid ohtu seadmata, õiguslikult fikseeritud eetikajuhtnööre rikkumata ja mõningaid õigusnorme ümber tegemata. Kohtu veskikivid aga jahvatavad aeglaselt.

VIITED

1. https://et.wikipedia.org/wiki/Hippokratase_vanne.
2. https://et.wikipedia.org/wiki/Hippokratase_vanne. Lause vande ajaloolisest sõnastusest.